

## ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ СВІТОВИХ КРИЗ І ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇН ЄВРОПИ

Денькович Л.Л., Полагнин Д.Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Досліджено теоретичні аспекти виникнення світової кризи в США. На основі дати економічної кризи США визначено як саме відбувався вплив на економіку провідних країн Європи: Великобританії, Франції, Німеччини. Досліджено як саме відбувається зниження долара і стан ВВП по кожній країні за 10 років.

**Ключові слова:** світові кризи, економічні відносини, Європейський Союз, глобальні процеси, ВВП.

**Постановка проблеми.** Економіка має властивість розвиватися циклічно: є свої кризи, підйоми, «буми». Люди прагнуть для підтримання свого благополуччя цикл «буму», а уряд – щоб економіка завжди розвивалася і удосконалювалася, але це очевидно, що економіка країна не може завжди бути стабільною, а стикається з різними проблемами, що веде в подальшому до виникнення спаду і економіки. З кризами з давніх давен борються, якщо лиш вони виникають, але навіть такі розвинені країни, як США, Великобританія, Франція, Німеччина та інші країни Західної Європи не винайшли «ліки» для лікування економічних криз.

Проблема економічних криз актуальна в даний час як і в зарубіжних країнах так і в Україні, та за порівняно невеликий період часу 10-15 років країни перебувають в стані економічних криз, який то слабшає, то посилюється.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Протягом останніх десятиріч почали з'являтися праці присвячені вивченню та аналізу кризових процесів в глобальній економіці. Можна виділити роботи наступних авторів: П. Кругман, Д. Корсетті, А. Сбрація, Д. Періколі, Д. Сорос, М. Барклі, А. Бернак, П. Презенті, Н. Рубіні.

**Мета статті.** Головною метою цієї роботи є дослідження теоретичних і методологічних засад виникнення економічних криз в умовах сучасних світогосподарських відносин провідних країн світу, яка країна найбільше в своїй економіці розвинула економічну кризу, яка стала світовою і відповідно як вплинула на країни Західної Європи.

Для досягнення цієї мети було поставлено такі задачі:

- виявити сучасні тенденції та загрози розгортання світових економічних

- криз в умовах глобалізації світової економічної системи;

- проаналізувати сучасні глобальні процеси з точки зору розвитку світових цивілізаційних процесів в контексті забезпечення міжнародної стабільності та визначити перспективи подолання світових економічних криз в контексті міжнародного антикризового управління.

**Виклад основного матеріалу.** Економічна криза – це значне порушення господарської системи, що супроводжується порушенням, втратами нормальних виробничих зв'язків і ринкових відносин, що в кінцевому результаті призводить до порушення економічної системи.

Світова економіка демонструє нові тенденції щодо розгортання та протікання кризових явищ.

Сучасна світова економічна криза бере початок з 2008 року. Вона має істотні відмінності і особливості порівняно з відомими досі циклічними кризами. Світова економічна криза розпочалася у 2007 р. в США як іпотечна. У 2008 р. вона охопила всю банківську систему і перетворилася на світову фінансову кризу, яка загострила глобальні економічні проблеми не тільки у всіх постіндустріальних країнах, але й у країнах, економіка й торговельні відносини яких щільно пов'язані з економікою США та країн Західної Європи.

Світова криза, що зародилася у США як криза ринку нерухомості та похідних фінансових інструментів, доволі швидко зачепила Велику Британію, невдовзі вщент зруйнувала успішну економіку Ісландії – «країни найвищого добробуту». Серйозно постраждали практично всі країни Європи, згодом криза дійшла й до найвіддаленіших куточків, захопивши навіть Австралію. Враховуючи характер зародження кризи та її специфіку, насамперед найбільше (в абсолютних масштабах) постраждали провідні країни світу з добре розвиненим фондовим ринком (США, Велика Британія, Японія, Німеччина), пізніше країна вдарила по тих країнах, де не витримала тиску національна валюта (Угорщина, Україна). Відчутних втрат зазнали також країни з начебто чудово розвинутою фінансово-банківською системою, проте без серйозної основи в реальному секторі економіки (країни Балтії), а також опинилася на межі економічного колапсу країни, що розвиваються (Пакистан).

Серед основних причин світової кризи експерти виділяють наступні:

- надмірно експансивну грошову політику Федеральної резервної системи (ФРС) США;

- наявність величезного дисбалансу у світовій економіці, зокрема, великий профіцит у зовнішній торгівлі Китаю, значний торговельний дефіцит у США;

- недоліки системи управління ризиками в інвестиційних банках;

- недосконалість регулювання фінансових ринків на національному і міжнародному рівнях.

Для того, щоб краще зрозуміти як саме економічна криза почала розвиватися, можна прослідкувати за основними етапами розвитку світової кризи у табл. 1.

Федеральна резервна система, намагаючись попередити гальмування економіки і вплинути на вартість кредиту як передумову економічного спаду, з вересня по грудень 2007 року знизила базову ставку з 5,25% до 4,25%. Долар став слаб-

Таблиця 1

## Етапи розвитку світової кризи США

Терміни	Ринки виникнення	Причини	Ринки охоплення	Причини
Літо 2017 р.	Іпотечний ринок США	Масові неповернення платежів за іпотечними кредитами	Європейський ринок іпотеки	Сек'юритизація іпотеки
21.01.2008 р. 22.01.2008 р.	Фондові ринки Європи та США	Публікація песимістичних прогнозів: щодо «охолодження» європейської і американської економік	Фондові ринки Азії та країн BRIC	Транспарентність фондових ринків
Вересень 2008 р.	Банківський ринок США	Банкрутство Lehman Brothers, продаж Merrill Lynch	Європейський банківський ринок	Фінансові проблеми банківських установ Великобританії, Німеччини, Франції
Жовтень 2008 р.	Фондовий ринок США (рекордне падіння біржових індексів)	Відхилення в першому читанні проекту закону США щодо підтримки фінансового ринку країни	Фондові ринки Європи, Азії, країн BRIC, в тому числі й України	Ефект «доміно», початок рецесії в США та уповільнення темпів економічного розвитку Китаю
Липень 2009 р.	Фінансовий ринок США	Монетарна політика США, що призвела до девальвації долара	Фондові ринки Америки, Європи та Азії (падіння індексів)	Підвищена ліквідність фондових ринків

Джерело: [1]

шати, експорт – зростати, а з ним підвищився і ВВП: у третьому кварталі +4,9% проти +3,8% у другому кварталі.

Фінансові ресурси почали перетікати на фондовий ринок, оскільки зниження базової ставки призвело до росту його капіталізації – індекс Доу-Джонс досяг у жовтні 2007 року рекордного значення 13 905 пунктів, а також на ринки сировини, золота та на зовнішні фінансові ринки, у тому числі Європи і України.

Втім, це не могло зупинити іпотечну кризу. У листопаді 2007 року нових будинків було продано на 34,4% менше, ніж у листопаді 2006 року. Будівельна галузь почала зупинятися, потерпаючи від падіння попиту та боргів.

Оприлюднений у січні 2008 року попередній звіт Світового банку зафіксував уповільнення росту світової економіки у 2007 році: +3,6% проти +3,9% у 2006 році, а головними причинами цього названі кредитна криза, подорожчання базових товарів, енергоносіїв та курсовий чинник основних валют.

ВВП Сполучених Штатів у 2007 році зріс лише на 2,2% – найнижчий показник за останні п'ять років. Падіння обсягів продажів нових будинків за 2007 рік становило 26%, а ціни на них впали на 10%. Інфляція склала 4,1%, зросло безробіття.

Разом з тим, девальвація долара призвела до росту у 2007 році американського експорту на 12,2%, який склав 1 620 мільярдів доларів, потіснивши позиції ЄС та Японії, а імпорту – на 5,9%, який досягнув 2 330 мільярдів доларів. З вересня 2007 р. долар внаслідок фінансових відтоків почав девальвувати відносно євро особливо сильно і ця девальвація продовжувалася до липня 2008 р., коли його курс досяг 1,6 \$/€

Більша частина імпорту була з Китаю та Південної Америки. ФРС відповіла на це черговими зниженнями базової ставки, довівши її у квітні до 2%, а до кінця 2008 року – до 0,25% у надії стимулювати економіку і утримати капітали

на фондовому ринку від перетікання на товарні ринки і росту цін на них [5].

Втрата позичальниками США кредитоздатності, а банками ліквідності призвели у 2007–2008 роках до значних фінансових збитків європейських банків. Фінансова паніка у США та політика ФРС на зниження базової ставки спричинили втечу позик у III–IV кварталах 2007 року назад до Європи та укріплення євро.

У 2009 р. Президент США висловив деякі положення на основі яких буде здійснюватися боротьба з кризою. Палата представників ухвалила бюджет країни на 2009–2010 фінансовий рік у розмірі 3,6 трлн. дол. і з дефіцитом у 1,2 трлн дол. Дефіцит бюджету США в період з жовтня 2008 р. по лютий 2009 р. становив 765 млрд. дол. "Здувати" дефіцит планується як за рахунок заморозки державних витрат за багатьма статтями (крім соціального блоку), так і за допомогою введення додаткових податків на "винуватців кризи" – банки та корпорації. Нові податки чекають і багатих американців, що заробляють понад 250 тис. доларів на рік [5].

Отже, можна зробити висновок, що уряд США свідомо розгорнув економічну кризу, яка потім вплинула на провідні країни світу, скорочуючи базову ставку, знижуючи курс долара, експорту, ріст цін на товарні послуги.

США своєю політикою і розвитком економічної кризи вплинула на економічну систему в світі, зокрема країни ЄС. Сформувалися деякі вторинні передумови загальної економічної кризи.

1. Рух валютних курсів, що викликав зміни умов міжнародної торгівлі з відповідним впливом на національні економіки.

2. Перерозподіл фінансових ресурсів між фінансовим, фондовим та товарним ринками, спекулятивний ріст цін на основні ресурси, що збільшував загальну інфляцію, погіршував кредитні умови, вартість виробництва і споживання.

3. Поширення наслідків фінансової кризи у США на решту світу.

Причинами гальмування економіки ЄС стало уповільнення розвитку США як найбільшого торгового партнера, ріст цін на енергоносії та базові товари, укріплення євро, що підриває конкурентоздатність європейських товарів.

До 2007 року європейські банки активно кредитували банки США, у тому числі під іпотечне будівництво. Інфляція в ЄС у 2007 році сягнула 3,1%, у тому числі завдяки підвищенню базових ставок, і це стало одним з чинників кредитної кризи в Європі.

Економічний розвиток Європи у 2007 році уповільнився: +2,6% ВВП проти +2,9% у 2006 році. Інфляція в євроні у січні 2008 року становила 3,2% у річному виразі через ріст цін на енергоносії та базові товари при нормативному максимумі 2%.

Одна з країн, на яку вплинула економічна криза являється Німеччина. На сьогоднішній час політика ФРН базується на міцній німецькій економіці, що обіймає одне із передових місць у світі після США, Китаю та Японії, а в окремих напрямках її потенціал навіть перевершує їхні потенціали. Так, частка ФРН у загальному обсязі світової економіки становить близько 7 % з ВВП понад трьох трильйонів євро. При цьому економічний комплекс ФРН найбільш стійкий та конкурентоспроможний серед інших країн Європейського Союзу. Це продемонструвала світова фінансова-економічна криза 2008–2009 років, що хоча досить відчутно і зачепила Німеччину, проте фактично не розвалила її економіку.

Вже у 2010–2013 роках економіка ФРН впоралась із кризою, відновивши позитивну динаміку свого розвитку. У 2014 році ВВП Німеччини зріс на 1,6%, у 2015 році – на 1,7%, а у 2016 році збільшення валового внутрішнього продукту ФРН до 1,9–2%. Характерно, що санкції ФРН щодо Росії та її контрзаходи у відповідь практично не позначилися на німецькій економіці, на що сподівався В. Путін.

Кризові процеси у світовій економіці зміцнили позиції ФРН у ЄС. Саме Німеччина вплинула на стабілізацію деяких глобальних процесів, що виникали в ЄС. Так, у 2008 р. внесок ФРН у стабілізаційний фонд ЄС склав близько 22 млрд євро, це можливо одна із умов виходу країни з економічної кризи. Завдяки цьому Німеччина може впливати на прийняття рішення, вирішення проблем у ЄС, реалізації спільної оборонної політики Російської Федерації.

Однією з рушійних сил ФРН є банківсько-фінансова система, є три банки Deutsche Bank, Dresdner Bank і Commerzbank, які є внутрішніми

інвесторами Німеччини, контролюють національний ринок цінних паперів [3].

Великобританія – високорозвинена індустріальна держава, одна з провідних держав світу. В останні десятиліття у країні спостерігався суттєвий економічний підйом і вона стала однією з найрозвиненіших держав у світі.

Важливим напрямком розвитку країни є зовнішньоекономічний. 40% експорту Великобританії припадає на машинобудування, половина імпорту – на продукцію обробної промисловості. При цьому головними торговельними партнерами країни є США (14% усього товарообігу), Німеччина (13%), країни ЄС (50%). Великобританія є членом багатьох міжнародних організацій та об'єднань, країна бере участь у сфері глобального співробітництва.

Але Великобританія також є одна з країн, на яку вплинула криза в США. Це можна зрозуміти із динаміки основних показників результатів діяльності країни – валового внутрішнього продукту та валового національного доходу (табл. 2) [2].

Отже, за даними табл. 1 можна зробити висновки, що протягом 2008–2016 рр. ВВП Великобританії протягом 2008–2014 рр. збільшився на 209,7 млн. ф. ст., а з 2014–2016 рр. зменшення. Різке зменшення спостерігалось в 2009 році порівняно з 2008 роком, що було обумовлено кризовими явищами в світі, а в 2015 р. через це те, що Велика Британія має намір вийти з ЄС через не задоволення рівнем впливу в прийнятті рішень.

Франція – провідна європейська країна з добре розвинутою та збалансованою економікою, забезпеченим населенням, багатими політичними традиціями. Франція витримала світова економічна криза краще ніж більшість інших великих економік ЄС через відносну стійкості внутрішніх споживчих витрат, великого громадського сектора, і меншої залежності від падіння попиту на експорт, ніж в деяких інших країнах.

Після світової економічної кризи 2008–2009 років (від якого Франція постраждала в цілому менше, ніж Німеччина) країна так і не повернулася на траєкторію стійкого економічного зростання. У той же час, головною причиною економічної рецесії є не стільки несприятлива економічна кон'юнктура і низький споживчий попит – скільки існування значного числа перешкод для економічного зростання, включаючи сюди бюрократичні перепони, високі податки на підприємств, недостатньо високий рівень інноваційної активності і технічної модернізації економіки.

Таблиця 2

## Динаміки валового внутрішнього продукту та валового національного доходу Великобританії

Рік	ВВП, млн. ф. с.	ВНД, млн. ф. с.	Відхилення ВВП		Відхилення ВНД	
			абсол. приріст, млн. ф. ст.	темп приросту, %	абсол. приріст, млн. ф. ст.	темп приросту,%
2008	1518,7	1521,3	37,7	26,3	25,5	1,8
2009	1482,1	1484,7	-36,6	-2,4	-36,6	-2,4
2010	1558,4	1575,5	76,3	5,1	90,8	6,1
2011	1617,7	1636,4	59,3	3,8	60,9	3,9
2012	1655,4	1650,1	37,7	2,3	13,7	0,8
2013	1713,1	1697,4	57,7	3,5	47,3	2,9
2014	1728,4	1471,7	15,3	0,9	-225,7	13,3
2015	1649,4	1513,4	-79	-4,6	41,7	2,8
2016	1520,5	1560,9	-128,9	-7,8	47,5	3,1

Другий очевидною проблемою є знижується конкурентоспроможність французької економіки. Починаючи з 2004 року зовнішньоторговельний баланс країни був виключно негативним, досягши в 2016 році критичної суми в 637 млрд. євро. Більш того, «вага» французьких експортно-орієнтованих галузей в рамках загальноєвропейської економіки послідовно знижувався, в результаті чого французькі профільні компанії втрачали цілі сегменти європейського ринку.

Третя істотна проблема пов'язана з постійно знижується діловою активністю французів. В цілому, сукупні показники ділової активності (частка економічно активного населення країни в працездатному віці) у Франції, очевидно, нижче, ніж в сусідній Німеччині – і перш за все серед молоді та людей старшого віку.

Безробіття у Франції починаючи з 2010 року зростала на 10% і збільшувалася так само швидко, як і в сусідній Німеччині. Крім цього, протягом декількох десятиліть незмінно гострою залишається проблема молодіжного безробіття (25,7% в березні 2017 року), що вказує на наявність серйозних проблем в освітній системі країни, які деформують відносини між вищою школою і ринком праці.

Четвертою значущою економічною проблемою для Франції є значний розмір державного боргу, який становить 96%. При цьому протягом восьми останніх років щорічний розмір приросту державного боргу перевищує 3-х-відсотковий ліміт, встановлений загальноєвропейським «Пактом стабільності». Цей борг в значній мірі генерує масштабний публічний сектор на чолі з малоефективними управлінськими структурами, витрати на забезпечення діяльності яких складають 56% від ВВП країни (найвищий показник серед країн ЄС) [4].

Бюджетний дефіцит Франції збільшився з 3,4% ВВП в 2008 році до 6,9% ВВП в 2010 році, в той час як державний борг збільшився з 68% ВВП до 82% за той же самий період.

Велика у французькій економіці частка іноземного капіталу (промисловість до 40%, нерухомість близько 27,5%, торгівля – 20%, сфера послуг – 9%). На підприємствах з іноземним капіталом працюють понад 20% трудящих. Особливо велика частка іноземного капіталу в інформатиці та інших галузях передових технологій (понад 50%) [4].

Саме такі міжнародні організації, як МБРР, МВФ, Продовольча і сільськогосподарська організація і СОТ допомогли у вирішенні світової фінансово-економічної кризи.

**Висновки і пропозиції.** Світова фінансова криза розпочалась у 2007 році з обвалу ринку іпотечних кредитів у США. Обвал ринку нерухомості, стрімке зростання кількості неповернених кредитів, банкрутство кредитних фондів, списання світовими банками сотень мільярдів доларів збитків, обвал фондових ринків, ріст цін на енергоносії, прискорення темпів світової інфляції та зниження темпів росту світової економіки – всі ці події взаємопов'язані і відбулися за період менше 1 року. Фактично, надзвичайно тісна взаємопов'язаність та переплетеність фінансових систем призвела до того, що криза на американському ринку переросла у кризу світової економіки.

На скільки б сильно фінансова криза не зачепила економіку Німеччини, Франції і Великобританії, кожна з цих країн знайшла спосіб виходу з кризи і стали провідними країнами, хтось більше, а хтось менше. Німеччина стала одним із провідних членів ЄС, бере участь у прийнятті будь-яких рішень, надала кошти у фонд ЄС, що допомогло подолати кризу. У Франції приділяється багато уваги із підвищенням економіки, насамперед забезпечення зайнятості населення, для того щоб скоротити рівень безробіття, намагаються збільшення припливу іноземних інвестицій, негативним те, що збільшується державний борг. У Великобританії значні прояви кризи помітно в скороченні ВВП і ВНД у 2009 р., потім зростання, із 2014 – 2016 рр. знову скорочення, і бажання Великобританії вийти з ЄС.

## Список літератури:

1. Гладун Т.М. Причини та футурологія сучасної світової валютно-фінансової кризи / Т.М. Гладун, Г.С. Домарадзька, Н.С. Русина // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 460. – С. 468–474, С. 470.
2. Державна служба статистики // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Економіка ФРН – підґрунтя німецького лідерства в Європі та світі. 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/ekonomika-frg/>.
4. Макрон і економіка Франції: чи вдасться вийти з кризи? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.politanalitika.ru/v-polose-mnenij/makron-i-ekonomika-frantsii-udastsya-li-vyjti-iz-krizisa/>.
5. Як формувалася світова криза? / Економічна правда. 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2009/12/2/218549/>.

**Денькович Л.Л., Полагнын Д.Д.**

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

## **ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ МИРОВОГО КРИЗИСА И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИКУ СТРАН ЕВРОПЫ**

### **Аннотация**

Исследованы теоретические аспекты возникновения мирового кризиса в США. На основе даты экономического кризиса США определено как происходил влияние на экономику ведущих стран Европы: Великобритании, Франции, Германии. Исследовано как происходит снижение доллара и состояние ВВП по каждой стране за 10 лет.

**Ключевые слова:** мировые кризисы, экономические отношения, Европейский Союз, глобальные процессы, ВВП.

**Denkovich L.L., Polahnyn D.D.**

Chernivtsi National University named after Y. Fedkovich

## **CAUSES OF WORLD CRISIS AND ITS EFFECTS ON THE ECONOMY OF EUROPE COUNTRIES**

### **Summary**

Theoretical aspects of the emergence of the global crisis in the USA are researched. On the basis of the date of the economic crisis, the United States determined exactly how the impact on the economy of the leading European countries was: Britain, France, Germany. It explores exactly how the dollar is decreasing and the state of GDP per country for 10 years.

**Keywords:** world crises, economic relations, European Union, global processes, GDP.